

เล่ม ๖ จุลลวักค์ ภาค ๑

ได้กล่าวมาแล้วว่า มหาวัคค์ (วรรคใหญ่) ซึ่งเป็นวินัยปิฎกนั้น ได้แก่พระไตรปิฎก เล่ม ๔ และ เล่ม ๕ ซึ่งได้ย่อความมาแล้ว ในเล่ม ๔ มี ๔ ชั้นธกะ หรือ ๔ หมวด ในเล่ม ๕ มี ๖ ชั้นธกะ หรือ ๖ หมวด รวมมหาวัคค์มี ๑๐ ชั้นธกะ บัดนี้มาถึงย่อความแห่งจุลลวักค์ (วรรคเล็ก) จึงควรทราบว่ จุลลวักค์นี้ ได้แก่พระไตรปิฎก เล่ม ๖ และเล่ม ๗ ซึ่งยังเป็นวินัยปิฎก เล่มที่ ๖ มี ๔ ชั้นธกะ เล่ม ๗ มี ๘ ชั้นธกะ ทั้งสองเล่มจึงมี ๑๒ ชั้นธกะ (รวมทั้งมหาวัคค์และจุลลวักค์มี ๒๒ ชั้นธกะ หรือ ๒๒ หมวด)

เฉพาะเล่ม ๖ นี้ ที่มี ๔ ชั้นธกะ นั้น ดังนี้

๑. กัมมชั้นธกะ (หมวดว่าด้วยสังกรรม) ในหมวดนี้ได้้นำเรื่องวิธีลงโทษ ซึ่งเคยกล่าวไว้แล้วในเล่ม ๕ มาขยายความเป็นข้อ ๆ คือ ตัชชเนยยกรรม (ข่มขู่) นิยสกรรม (ถอดยศหรือตัดสิทธิ) ปัพพาทเนยยกรรม (ขับไล่ออก) ปฏิสารถเนยยกรรม (ขอขมาคฤหัสถ์) และอุกเขปนเนยยกรรม (ยกจากหมู่) พร้อมด้วยวิธีระงับการลงโทษนั้น ๆ
๒. ปาวิราสิกชั้นธกะ (หมวดว่าด้วยภิกษุผู้อยู่ปริวาสเพื่อออกจากอาบัติสังฆาติเสส) กล่าวถึง วัตรหรือข้อปฏิบัติของภิกษุผู้อยู่ปริวาส รวม ๙๔ ข้อ และกระบวนการอันเกี่ยวกับการออกจากอาบัติสังฆาติเสส เช่น ข้อกำหนดในการอยู่ปริวาส การชักเข้าหาอาบัติเดิม การประพฤติมานัตต์ และการสวดถอนจากอาบัติ
๓. สมุจจยชั้นธกะ (หมวดว่าด้วยการรวบรวม) คือประมวลเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการออกจากอาบัติสังฆาติเสส ที่เหลือจากปาวิราสิกชั้นธกะ มีเรื่องการขอมานัตต์ การให้มานัตต์ การขออภัยาน (สวดถอนจากอาบัติสังฆาติเสส) เป็นต้น
๔. สมถชั้นธกะ (หมวดว่าด้วยวิธีระงับอธิการณ์) วิธีระงับอธิการณ์ ๗ อย่างมีอะไรบ้าง ได้กล่าวไว้แล้วในท้ายพระไตรปิฎก เล่ม ๒ ตอนนี้เป็นการศึกษาโดยละเอียด ทั้ง ๗ ข้อ คือ (๑) สัมมุขวินัย การระงับแบบพร้อมหน้า (๒) สติวินัย การระงับด้วยยกให้พระอรหันต์ว่าเป็นผู้มีสติ (๓) อมูพหวินัย การระงับด้วยยกประโยชน์ให้ ในขณะที่เป็นบ้า (๔) ปฏิญญาตกรณะ การระงับด้วยถือตามคำรับของจำเลย (๕) เยภยยลิกา การระงับด้วยถือเสียงข้างมากเป็นประมาณ (๖) ตัสสปापियลิกา การระงับด้วยการลงโทษแก่ผู้ผิด (๗) ตินวัตถการะ การระงับด้วยให้ประณีประนอม หรือเลิกแล้วกันไป

ขยายความ

๑. กัมมขันธกะ (หมวดว่าด้วยสังฆกรรม)

ภิกษุ ๒ รูป ชื่อปณทุกะ กับ โลหิตกะ ชอบก่อการทะเลาะวิวาท ก่ออธิกรณในสงฆ์ สันนิษฐานภิกษุผู้ชอบก่อทะเลาะวิวาท มีผู้ติเตียน พระผู้มีพระภาคจึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ ทรงไต่สวนได้ความเป็นสัตย์ จึงทรงโปรดให้สงฆ์ลงตักขณียกรรม (การข่มขู่) แก่เธอทั้งสอง โดยให้โจทอาบัติ ให้ระลึกว่าได้ทำผิดจริงหรือไม่ แล้วให้ยกอาบัติขึ้นเป็นเหตุ สวดประกาศ ขอมติสงฆ์ลงตักขณียกรรมแก่เธอ (สวดเสนาอัญญัติ ๑ ครั้ง สวดประกาศย้ำขอมติ ๓ ครั้ง)

ครั้นแล้วทรงแสดงลักษณะการทำตักขณียกรรม ว่าอย่างไรไม่เป็นธรรม อย่างเป็นธรรม การทำที่ไม่เป็นธรรม เช่น ไม่ทำต่อหน้า ไม่ชักถาม (คือลงโทษโดยไม่ฟังคำให้การ) ไม่ฟัง ปฎิญญา (คือการรับผิดชอบของจำเลย) ส่วนที่เป็นธรรม คือทำในที่ต่อหน้า มีการชักถาม มีการฟัง ปฎิญญาของจำเลย เป็นต้น

ลักษณะของผู้ที่ควรลงตักขณียกรรม

ภิกษุที่สงฆ์ปรารภจะลงตักขณียกรรม (ข่มขู่) ก็ลงได้ คือ

๑. เป็นผู้ชอบก่อการทะเลาะวิวาท ก่ออธิกรณในสงฆ์
๒. เป็นผู้มากด้วยอาบัติ มีความประพฤติไม่เรียบร้อย
๓. เป็นผู้คลุกคลีด้วยคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร

หรือเป็นผู้

๑. มีศีลวิบัติ คือเสียหายทางศีล
๒. มีอาจารย์วิบัติ คือเสียหายทางความประพฤติ หรือมารยาท
๓. มีความเห็นวิบัติ

หรือเป็นผู้

๑. ติเตียนพระพุทธ
๒. ติเตียนพระธรรม
๓. ติเตียนพระสงฆ์

หรือภิกษุ ๓ รูป แต่ละรูปทำการที่ผิดอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวมาข้างต้น (การลงโทษไม่นิยมให้ทำแก่ภิกษุ ๔ รูปขึ้นไป เพราะจะกลายเป็นสงฆ์ลงโทษสงฆ์ ถ้ามีเรื่องเกิดขึ้น จะต้องหาทางออกให้สงฆ์ลงโทษแก่บุคคลไม่เกิน ๓ รูป)

การถูกลงโทษเป็นเหตุให้เสียสิทธิต่าง ๆ

ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงตักขณียกรรม จะต้องประพฤติวัตรหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ ถูกตัดสิทธิต่าง ๆ รวม ๑๘ อย่าง คือ

๑. ไม่พึงให้อุปสมบท (ห้ามเป็นอุปัชฌายะ)
๒. ไม่พึงให้หนีสลัย (ห้ามรับบุคคลไว้ในปกครอง)
๓. ไม่พึงมีสามเณรไว้รับใช้
๔. ไม่พึงรับแต่งตั้งให้สั่งสอนนางภิกษุณี
๕. ได้รับแต่งตั้งแล้วก็ไม่พึงสั่งสอนนางภิกษุณี
๖. ถูกสงฆ์ลงโทษด้วยอาบัติใด ไม่พึงต้องอาบัตินั้นซ้ำอีก
๗. ไม่พึงต้องอาบัติประเภทเดียวกันนั้น
๘. ไม่พึงต้องอาบัติที่เร็วกว่านั้น
๙. ไม่พึงตำหนิกรรมนั้น
๑๐. ไม่พึงตำหนิสงฆ์ผู้ทำกรรมนั้น
๑๑. ไม่พึงห้ามอุโบสถแก่ภิกษุปกติ
๑๒. ไม่พึงห้ามปวารณาแก่ภิกษุปกติ
๑๓. ไม่พึงไต่สวนภิกษุอื่น
๑๔. ไม่พึงเริ่มตั้งอนุวาทิกรรม (การโจทอาบัติ)
๑๕. ไม่พึงขอให้ภิกษุอื่นทำโอกาส (เพื่อจะโจทอาบัติ)
๑๖. ไม่พึงโจทอาบัติภิกษุอื่น
๑๗. ไม่พึงทำภิกษุอื่นให้ระลึก (ว่าทำความผิดข้อนั้นข้อนี้หรือไม่)
๑๘. ไม่พึงช่วยภิกษุทั้งหลายให้สู้กันในอธิกรณ์

การไม่ระงับและระงับโทษ

ภิกษุที่ถูกสงฆ์ลงทัชชณียกรรม เสยสิทธิต่าง ๆ แล้วผืนทำในข้อที่ถูกตัดสิทธินั้น ไม่ควรระงับการลงโทษ ต่อเมื่อปฏิบัติตามในการยอมเสยสิทธิต่าง ๆ จึงควรสวดประกาศระงับโทษ

นียสกรรม (การถอดยศ)

ภิกษุชื่อว่าเสยยสกะ เป็นผู้มากด้วยอาบัติ มีมารยาทไม่เรียบร้อย คลุกคลีกับคฤหัสถ์ ในทางที่ไม่สมควร ภิกษุปกติทั้งหลายก็ยังไม่ให้ปริวาส เป็นต้น คือช่วยทำพิธีออกจากอาบัติ สังฆาติเสสให้เธอ มีผู้ติเตียน พระผู้มีพระภาคจึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ ได้ความเป็นสัตย์แล้ว จึงทรงโปรดให้สงฆ์ลงนียสกรรม (คือการถอดยศหรือตัดสิทธิ) แก่เธอโดยวิธีเดียวกับที่ลงทัชชณียกรรม

นอกจากนั้น ทรงแสดงลักษณะการทำนียสกรรมว่าอย่างไรไม่เป็นธรรม อย่างเป็นธรรม ซึ่งมีข้อกำหนดเหมือนตัชชนียกรรม

แล้วทรงแสดงลักษณะของภิกษุผู้ควรลงนียสกรรม เหมือนกับลักษณะของผู้ถูกลงตัชชนียกรรมทุกประการ

การเสียดิถี การระงับการลงโทษ การไม่ระงับการลงโทษ ก็เป็นแบบเดียวกับตัชชนียกรรม (แต่เพียงสังเกตว่า ตัชชนียกรรมเน้นในเรื่องก่อวิเวก แต่นียสกรรมเน้นในเรื่องต้องอาบัติมาก มีมารยาทไม่ดี และคลุกคลีกับคฤหัสถ์)

ปัฟพาทนียกรรม (การลงโทษขับไล่)

ภิกษุที่เป็นพวกของพระอัสสชิ^๑ และพระปุนัพพสุกะซึ่งอยู่ ณ ชนบท ชื่อกัฏฐาคีรี เป็นพระอัสสชิประพฤตีสั่งที่ไม่สมควร เช่น ปลุกต้นไม้เอง ใช้ให้ปลุกต้นไม้ให้คฤหัสถ์ ร้อยดอกไม้ให้คฤหัสถ์ บริโภคอาหารในเวลาวิกาล ดื่มน้ำเมา ทัดทรงดอกไม้ ฟ้อนรำขับร้อง และเล่นชนอื่น ๆ

พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงทรงส่งพระสารีบุตร พระโมคคัลลานะให้ไปจัดการลงปัฟพาทนียกรรม แก่ภิกษุเหล่านั้น ทรงแนะนำวิธีทำ วิธีสดประกาศ มีให้ภิกษุพวกของพระอัสสชิ และพระปุนัพพสุกะ อยู่ในชนบทชื่อกัฏฐาคีรีต่อไป

ทรงแสดงลักษณะการทำปัฟพาทนียกรรมว่าอย่างไรไม่เป็นธรรม อย่างเป็นธรรม ซึ่งมีข้อกำหนดเหมือนตัชชนียกรรมซึ่งกล่าวมาแล้ว

แล้วทรงแสดงลักษณะของภิกษุผู้ควรลงปัฟพาทนียกรรม (ขับไล่) หลายประการ มีทั้งความไม่ดี ไม่งาม แบบที่กล่าวไว้ในตัชชนียกรรม และนียสกรรม มีทั้งความไม่ดีไม่งาม อันเนื่องด้วยความประพฤตีสั่งที่ไม่สมควรทางกายวาจา และการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด เป็นต้น

การเสียดิถีของภิกษุผู้ถูกลงปัฟพาทนียกรรม คงมี ๑๘ อย่างเช่นเดียวกับตัชชนียกรรม (แต่ที่พิเศษออกไปก็คือ การถูกขับไล่ไม่ให้อยู่ในที่อยู่ของตน)

แล้วทรงแสดงลักษณะที่ไม่ควรระงับการลงโทษ และควรระงับการลงโทษเช่นเดียวกับที่กล่าวแล้ว

^๑ พระอัสสชิรูปนี้ มีชื่อรูปเดียวกับที่เป็นอาจารย์พระสารีบุตร

ปฏิสารณียกรรม (การลงโทษให้ขอขมาคฤหัสถ์)

พระสุรั้มมะฮะคัจยอยู่ในวัดของจิตตะคฤหบดี ๓ รวป่าชื่อมัจฉิกา โกรธว่า คฤหบดีนิมนต์พระเถระรูปอื่นไปฉัน โดยไม่บอกเล่า หรือปรึกษาหารือก่อน จึงแกล้งพูดให้กระทบถึงการสืบทอดของคฤหบดีผู้นั้นในที่ซึ่งพระเถระอื่นอยู่ด้วยว่า ของเคี้ยวของฉันของท่านสมบูรณ์หมด ไม่มีอยู่ที่แต่ขนมคลูกงา (ติลสังคูลิกา)^๑ และได้แสดงอาการอย่างอื่นในทางที่ไม่สมควร

พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงทรงแนะนำให้สงฆ์สวดประกาศลงปฏิสารณียกรรมคือให้ไปขอโทษคฤหัสถ์ที่ตนรุกรานล่วงเกิน

แล้วทรงแสดงลักษณะของการทำปฏิสารณียกรรมที่ไม่เป็นธรรมและที่เป็นธรรมในทำนองเดียวกับตัชชณียกรรมที่กล่าวมาแล้ว

ส่วนลักษณะของภิกษุผู้ควรลงโทษแบบนี้ ท่านแสดงไว้ ๔ หมวด หมวดละ ๕ ข้อ คือ

หมวด ๑

๑. ขวนขวายเพื่อเสื่อมลามกแก่คฤหัสถ์
๒. ขวนขวายเพื่อความเสียหาย (อนัตถะ) แก่คฤหัสถ์
๓. ขวนขวายเพื่ออยู่ไม่ได้แก่คฤหัสถ์
๔. ดำหรือบริภาษคฤหัสถ์ (บริภาษ คือดำโดยอ้อม)
๕. ทำคฤหัสถ์ให้แตกกับคฤหัสถ์

หมวด ๒

๑. ตีเตียนพระพุทธรูปเจ้าให้คฤหัสถ์ฟัง
๒. ตีเตียนพระธรรมให้คฤหัสถ์ฟัง
๓. ตีเตียนพระสงฆ์ให้คฤหัสถ์ฟัง
๔. ดำหรือพูดข่มคฤหัสถ์ ด้วยถ้อยคำอันเลว
๕. รับประทานเป็นธรรมแก่คฤหัสถ์ไว้แล้ว ทำให้คลาดเคลื่อน คือไม่ทำตามนั้น

หมวด ๓

ภิกษุ ๕ รูป แต่ละรูปทำความไม่ตัตถ์ที่กล่าวไว้ในหมวด ๑ รูปละอย่าง

^๑ ต้นสกุลของคฤหบดีผู้นี้ มีอาชีพทำขนมคลูกงาขาย อนึ่ง คฤหบดีผู้นี้เป็นพระอนาคามี

หมวด ๔

ภิกษุ ๕ รูป แต่ละรูปทำความไม่ดีดังที่กล่าวไว้ในหมวด ๒ รูปละอย่าง

ทั้งสี่หมวด หมวดละ ๕ ข้อนี้ เพียงหมวดใดหมวดหนึ่งก็ภิกษุได้กระทำลงไป ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะลงโทษให้ขอขมาคฤหัสถ์ (ปฏิสารณียกรรม) ก็ทำได้

ต่อจากนั้นทรงแสดงการเสียสิทธิ หรือการประพตติวัตร ๑๘ อย่างเหมือนที่กล่าวไว้ในตัตถชนียกรรม

แล้วทรงแสดงวิธีที่จะปฏิบัติในการขอขมาคฤหัสถ์ ซึ่งจะต้องมีการสวดประกาศสงฆ์ ส่งภิกษุเป็นทูตไปด้วยรูปหนึ่งร่วมกับภิกษุที่ถูกลงโทษ เพื่อช่วยเจรจาให้เขายกโทษให้ เมื่อทำได้ดังนี้ สงฆ์จึงสวดประกาศเพิกถอนการลงโทษนั้น

ต่อจากนั้น จึงทรงแสดงลักษณะของภิกษุที่ไม่ควรและควรเพิกถอนการลงโทษแบบนี้ ฝ่ายละ ๑๘ ข้อ เช่นเดียวกับตัตถชนียกรรม

อุกเขปนียกรรม (การยกเสียจากหมู่)

พระฉันนะต้องอาบัติแล้ว ไม่เห็นอาบัติ ความทราบถึงพระผู้มีพระภาค จึงทรงแนะนำให้สงฆ์ลงโทษยกเสียจากหมู่ คือไม่คบค้าด้วย ทรงแสดงลักษณะการลงโทษที่ไม่ถูกธรรม และถูกธรรม เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในเรื่องตัตถชนียกรรม แต่มีการเห็นว่า การลงโทษยกเสียจากหมู่นี้ เพราะภิกษุไม่เห็นอาบัติ ไม่ทำคืนอาบัติ ไม่เลิกละความเห็นที่ชั่ว และยังมี ความไม่ดีข้ออื่นอีกที่ซ้ำกับตัตถชนียกรรม

แล้วทรงแสดงการเสียสิทธิ เป็นต้น เหมือนกับที่กล่าวไว้ในตัตถชนียกรรม (อนึ่ง พึงสังเกตว่า คำว่า การเสียสิทธินั้น เป็นการพูดให้เข้าใจง่าย ในภาษาบาลีใช้คำว่า วัตร^๑ หรือข้อปฏิบัติ ๑๘ ข้อ)

๒. ปริวาสกัษนธกะ (หมวดว่าด้วยผู้อยู่ปริวาส)

เมื่อมาถึงวินัยกรรมเกี่ยวกับการออกจากอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งกล่าวไว้ในหมวดนี้ ควรจะได้ทราบความหมายเกี่ยวกับศัพท์ และลำดับการปฏิบัติซึ่งกล่าวถึงในหมวดนี้ก่อน ซึ่งมีดังนี้

^๑ คำนี้ในภาษาบาลี เขียนเป็น วัตต - ม.พ.ป.

- (๑) การอยู่ปริวาส คือการลงโทษให้ต้องอบรมตัวเอง เท่ากำหนดเวลาที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส แล้วปิดไว้ ถ้าปิดไว้กี่วันก็เดือน ก็จะต้องอยู่ปริวาสเท่านั้นวันเท่านั้นเดือน
- (๒) การชักเข้าหาอาบัติเดิมหรือมุลายปฏิภัสสนา คือในขณะที่อยู่ปริวาสก็ตาม ประพฤติมานต์ (ซึ่งจะกล่าวต่อไป) ก็ตาม เธอไปต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำกับที่ต้องไว้เดิมซ้ำอีก ก็จะต้องเริ่มตั้งต้นถูกลงโทษไปใหม่ คือต้องขอกลับเริ่มต้นถูกลงโทษในลำดับแรกอีก
- (๓) การประพฤติมานต์ เมื่ออยู่ปริวาสครบกำหนดที่ปิดไว้แล้ว หรือถ้าไม่ได้ปิดไว้เลย ก็ไม่ต้องอยู่ปริวาส คงประพฤติมานต์ทีเดียว การประพฤติมานต์ คือการถูกลงโทษให้ต้องประจานความผิดของตนแบบปริวาส แต่มีกำหนด ๖ ราตรี ไม่ว่าจะปิดไว้หรือไม่ปิดอาบัติสังฆาทิเสส ต้องประพฤติมานต์ ๖ ราตรี เหมือนกันหมด
- (๔) การสวดถอนจากอาบัติสังฆาทิเสสหรืออัพมาน เมื่อภิกษุถูกลงโทษให้อยู่ปริวาส (ถ้าปิดอาบัติไว้) และให้ประพฤติมานต์ถูกต้องแล้ว ก็เป็นผู้ควรแก่การสวดถอนจากอาบัตินั้น การสวดถอนจากอาบัตินี้ เรียกว่าอัพมาน ต้องใช้ภิกษุประชุมกันไม่น้อยกว่า ๒๐ รูป

ในระหว่างที่ถูกลงโทษเหล่านี้ ภิกษุถูกตัดสิทธิมากหลาย ทั้งยังต้องคอยบอกความผิดของตนแก่ภิกษุผู้ผ่านไปมาและบอกในที่ประชุมสงฆ์ เมื่อทำอุโบสถสังกรรมด้วย รวมความเป็นการลงโทษที่ทำให้ผู้ถูกลงโทษรู้สึกท้อหนักมาก ต้องเกี่ยวข้องกับสงฆ์ส่วนมาก โดยการประจานตัวและการสวดประกาศหลายชั้นหลายตอน

ตัดสิทธิภิกษุอยู่ปริวาส

สมัยนั้น ภิกษุอยู่ปริวาส ยินดีการกราบไหว้ เป็นต้น ของภิกษุปกติ (คือผู้ไม่ต้องอาบัติ) พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงทรงวางข้อกำหนด มิให้ภิกษุอยู่ปริวาสยินดีการกราบไหว้ การลุกขึ้นต้อนรับ การทำอัญชลี การทำชอบ (เช่น การแสดงความเคารพ) การนำอาสนะมาให้ การนำที่นอนมาให้ การล้างเท้า การตั้งตั้งรองเท้า การตั้งกระเบื้องเช็ดเท้า การรับบาตรจีวร การอุทล้งในเวลาอาบน้ำ ถ้าขึ้นยินดีให้ผู้อื่นทำแก่ตนเช่นนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ ทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่ปริวาสด้วยกันปฏิบัติแสดงความเคารพเอื้อเฟื้อต่อกันดังกล่าวข้างต้นได้ตามลำดับพรรษา และทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่ปริวาสด้วยกันทำอุโบสถ ปวารณา รับแจกผ้าอาบน้ำฝน รับโอนอาหาร รับแจกอาหารได้ตามลำดับพรรษา

วัตร ๙๔ ข้อของผู้อยู่ปริวาส

ทรงแสดงวัตร ๙๔ ข้อของภิกษุผู้อยู่ปริวาส หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ การตัดสิทธิต่าง ๆ ห้ามทำอย่างนั้นอย่างนี้ รวมทั้งสิ้น ๙๔ ข้อ (แต่ในที่นี้ จะเก็บใจความมากกล่าว พอให้เห็นเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ) ดังต่อไปนี้

๑. ไม่ให้ทำการในหน้าที่พระเถระ แม้เป็นเถระมีหน้าที่อย่างนั้นอยู่ก็เป็นอันระงับชั่วคราว เช่น ห้ามบวชให้ผู้อื่น ห้ามให้ศีล (รับผู้อื่นไว้ในปกครอง) เป็นต้น
๒. กำลังถูกลงโทษเพราะอาบัติใด ห้ามต้องอาบัตินั้นซ้ำ หรือต้องอาบัติอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน หรือที่เลวทรามกว่านั้น
๓. ห้ามถือสิทธิแห่งภิกษุปกติ เช่น ไม่ให้มีสิทธิ^๑ ห้ามอุโบสถ หรือปวารณาแก่ภิกษุปกติ ห้ามใจท้วงภิกษุอื่น เป็นต้น
๔. ห้ามถือสิทธิอันจะพึงได้ตามลำดับพรษา เช่น ไม่ให้เดินนำหน้า ไม่ให้นั่งข้างหน้า ภิกษุปกติ เมื่อมีการแจกของ พึงยินดีของเหลวที่แจกทีหลัง ทั้งนี้หมายรวมทั้งที่นั่งที่นอน และที่อยู่อาศัย
๕. ห้ามทำอาการของผู้มีเกียรติหรือเด่น เช่น มีภิกษุปกติเดินนำหน้า หรือเดินตามหลัง หรือให้เขาเอาอาหารมาส่ง ด้วยไม่ต้องการจะให้ใครรู้ว่ากำลังถูกลงโทษ
๖. ให้ประจําตน เช่น ไปสู่วัดอื่น ก็ต้องบอกอาบัติของตนแก่ภิกษุในวัดนั้น เมื่อภิกษุอื่นมา ก็ต้องบอกอาบัติของตนนั้นแก่ภิกษุผู้มา จะต้องบอกอาบัติของตนในเวลาทำอุโบสถ เวลาทำปวารณา ถ้าป่วยไข้ต้องส่งทูตไปบอก
๗. ห้ามอยู่ในวัดที่ไม่มีสงฆ์อยู่ (เพื่อป้องกันการเลี้ยงไปอยู่วัดร้าง ซึ่งไม่มีพระ จะได้ไม่ต้องประจําตนแก่ใคร ๆ)
๘. ห้ามอยู่ร่วมในที่มุงอันเดียวกับภิกษุปกตินี้ เพื่อเป็นการตัดสิทธิทางการอยู่ร่วมกับภิกษุอื่นชั่วคราว
๙. เห็นภิกษุปกติ ต้องลุกขึ้นจากอาสนะ ให้เชิญนั่งบนอาสนะ ไม่ให้นั่ง หรือยืน เดิน ในที่หรือในอาคาร ที่สูงกว่าภิกษุปกติ
๑๐. แม้ในภิกษุผู้ถูกลงโทษด้วยกันเอง ก็ไม่ให้อยู่ร่วมในที่มุงเดียวกัน รวมทั้งไม่ให้ตีเสมอกันและกัน (ทางที่ดีไม่ให้มารวมกัน ให้ต่างคนต่างอยู่)

^๑ หมายถึง ตัดสิทธิ์ - ม.พ.ป.

ตั้งแต่ข้อ ๖ ถึงข้อ ๑๐ ถ้าภิกษุฝ่าฝืน การประพตติตัวของเธอเพื่อออกจากอาบัติ ย่อมเป็นโมฆะ มีศัพท์เรียกว่าวตตเมท (เสียวัตร) และรัตติเจท (เสียราตรี) วันที่ล่วงละเมิดนั้น มีให้นับเป็นวันสมบูรณในการเปลี่ยนโทษ จะต้องทำใหม่และนับวันใหม่ในการรับโทษแก้ไขตัวเอง

๑๑. ในการทำสังฆกรรมเกี่ยวกับการให้ปริวาส การชักเข้าหาอาบัติเดิม ซึ่งต้องการ สงฆ์ ๔ รูป ห้ามภิกษุที่ถูกลงโทษเข้าร่วมกรรมเป็นองค์ที่ ๔ ถ้ามีภิกษุปกติ ๔ รูป แล้วภิกษุที่ถูกลงโทษเข้าร่วมได้ ไม่เสียกรรม และในการสวดถอนอาบัติ สังฆาทิเสสของภิกษุอื่น ซึ่งต้องการสงฆ์ ๒๐ รูป ภิกษุที่ถูกลงโทษจะเข้าร่วม เป็นองค์ที่ ๒๐ ไม่ได้ ต้องมีภิกษุปกติครบ ๒๐ รูป จึงใช้ได้

ต่อจากนี้ไป ได้แสดงถึงภิกษุที่ถูกลงโทษในลำดับต่าง ๆ กันว่า จะต้องประพตติวัตร เหมือนภิกษุผู้อยู่ปริวาส คือ

๑. ภิกษุที่ควรชักเข้าหาอาบัติเดิม (เพราะต้องอาบัติทำนองเดียวกันซ้ำอีก ในระหว่าง ประพตติตนเพื่อออกจากอาบัตินั้น)
๒. ภิกษุผู้ควรแก้มานัตต์ (เพราะอยู่ปริวาสเสร็จแล้วหรือเพราะไม่ได้ปิดอาบัติไว้)
๓. ภิกษุผู้ประพตติมานัตต์ (คือกำลังประพตติมานัตต์อยู่)
๔. ภิกษุผู้ควรแก้กัปปาน คือควรจะสวดถอนจากอาบัติได้แล้ว (เพราะอยู่ปริวาส และประพตติมานัตต์เสร็จแล้ว)

รัตติเจท (การเสียราตรี)

พระอุบาลีได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องการเสียราตรี (รัตติเจท) ของภิกษุ ผู้อยู่ปริวาส หรือประพตติมานัตต์แล้วล่วงละเมิดข้อห้ามว่าจะมีต่างกันอย่างไร พระผู้มีพระภาค ตรัสตอบว่า การเสียราตรีของภิกษุผู้อยู่ปริวาส มีเพราะเหตุอยู่ ๓ อย่าง คือ

๑. อยู่รวมในชายคาเดียวกับภิกษุอื่น
๒. อยู่ในวัดที่ไม่มีภิกษุ
๓. ไม่บอกหรือประจานตัวเองเกี่ยวกับอาบัตินั้นแก่ภิกษุ หรือแก่สงฆ์ แล้วแต่กรณี

ส่วนการเสียราตรีของภิกษุผู้ประพตติมานัตต์มี ๔ อย่าง คือ ๓ ข้อแรกเหมือนกับของ ภิกษุผู้อยู่ปริวาส เฉพาะในข้อ ๔ คือประพตติมานัตต์ในสงฆ์ที่ไม่เต็มคณะ (คือระหว่าง ประพตติมานัตต์ สงฆ์ในวัดนั้นลดจำนวนลงน้อยกว่า ๔ ไม่ได้)

การเก็บปริวาสและเก็บมานัตต์

ในกรณีที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้น อันทำให้ไม่สามารถอยู่ปริวาสหรือประพฤติมานัตต์ได้ สะดวก เช่น สงฆ์มาประชุมกันมากมาย จะเที่ยวบอกประธานตัวเองให้หมดสิ้นทั่วถึงไม่ไหว ก็ทรงอนุญาตให้เก็บปริวาส หรือมานัตต์ได้ เมื่อเหตุการณ์เป็นปกติแล้ว จึงสมาทาน คือถือการอยู่ปริวาสหรือประพฤติมานัตต์ต่อไปใหม่

๓. สมฺมัจจยชันธกะ

(หมวดว่าด้วยการรวบรวมเรื่องการออกจากอาบัติสังฆาติเสส)

ในหมวดนี้แสดงวิธีออกจากอาบัติสังฆาติเสส โดยเล่าเรื่องพระอุททปิรึกษาสงฆ์ว่า ต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วจะควรปฏิบัติอย่างไร (คล้ายเป็นการตั้งตุ๊กตาให้เห็นวิธีปฏิบัติ ตั้งแต่ต้นจนจบ) มีการแสดงรายละเอียด ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสแนะนำดังต่อไปนี้

- (๑) ต้องอาบัติสังฆาติเสสข้อเดียว ไม่ได้ปกปิด ให้ขอมานัตต์ ให้สวดประกาศให้มานัตต์ เมื่อประพฤติมานัตต์เสร็จแล้ว ให้ขออภัยาน (ขอให้สงฆ์สวดถอนจากอาบัติ) ให้สวดประกาศถอนจากอาบัติให้
- (๒) ต้องอาบัติสังฆาติเสสข้อเดียว ปิดไว้วันเดียว ให้ขอปริวาส ๑ วัน เสร็จแล้วจึงขอมานัตต์แล้วดำเนินการต่อไปตามลำดับเหมือนข้อ (๑)
- (๓) ต้องอาบัติสังฆาติเสสข้อเดียว แต่ปิดไว้ ๒ วันบ้าง ๓ วันบ้าง ๔ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ให้ขอปริวาส ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ๕ วัน ตามควรแก่เหตุ แล้วขอมานัตต์ และดำเนินการต่อไปตามลำดับเหมือนข้อ (๑)
- (๔) ต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วปกปิดไว้ ๕ วัน ขอปริวาส ๕ วัน ระหว่างอยู่ปริวาส ต้องอาบัติข้อนั้นอีก ให้ชักเข้าหาอาบัติเดิม โดยขอต่อสงฆ์ ให้ชักเข้าหาอาบัติเดิมแล้วขอปริวาสใหม่ อยู่ปริวาสอีก ๕ วัน แล้วจึงทำต่อไปตามลำดับเหมือนข้อ (๑)
- (๕) ต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วปกปิดไว้ ๑ ปี (๑๕ วัน) ให้ขอปริวาส ๑ ปี ระหว่างที่อยู่ปริวาสต้องอาบัติเดิมอีก ปิดไว้ ๕ วัน ให้ขอต่อสงฆ์ เพื่อชักเข้าหาอาบัติเดิม เริ่มต้นขอปริวาสใหม่ โดยรวมกับอาบัติที่ปิดไว้เดิม (เมื่อรวมกันก็นับข้างมากเพียงฝ่ายเดียว คือ ๑๕ วัน ไม่ต้องเดิมอีก ๕ วัน) ต่อมาเมื่อเธออยู่ปริวาสเสร็จแล้วขอประพฤติมานัตต์ ระหว่างที่ประพฤติมานัตต์ ต้องอาบัติข้อเดิมซ้ำอีก ให้สงฆ์ชักเข้าหาอาบัติเดิม คือต้องเริ่มต้นอยู่ปริวาสใหม่ (อีก ๑๕ วัน) แล้วจึงขอมานัตต์ ประพฤติมานัตต์ใหม่ จนสวดถอนในที่สุด

นอกจากนี้ได้แสดงตัวอย่างอื่นอีกหลายข้อที่เกิดปัญหาสลับซับซ้อนในระหว่างประพฤติมานัตต์บ้าง ในกรณีอื่น ๆ บ้าง (ถ้าภิกษุรูปใดประพฤติยุ่งยากแบบนี้ คือขณะออกจากอาบัติก็ออกไปได้สักที กลับทำความผิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในทางปฏิบัติ ก็อาจขับไล่ คือลงปาปพาทชนียกรรมได้ เพราะศีลวิบัติ แต่ในที่นี้พระผู้มีพระภาคทรงแนะนำให้แก้ปัญหาละเฉพาะในทางวิธีการออกจากอาบัติ คล้ายกับเป็นการเฉลยข้อกฎหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะมีได้ยกเอาข้ออื่นมาตัดบทอย่างไรก็ตาม เรื่องราวในสมุจจยขันธกะนี้ เท่ากับเป็นประมวลแบบปฏิบัติในเรื่องออกจากอาบัติสังฆาทิเสสที่มีปัญหาสลับซับซ้อน แสดงคำบาลีสำหรับสวดประกาศไว้อย่างพิสดาร)

๔. สมถขันธกะ (หมวดว่าด้วยวิธีระงับอธิกรณ์)^๑

ภิกษุผู้พาศักดิ์ (พวก ๖) ทำกรรมประเภทลงโทษแก่ภิกษุทั้งหลายที่ไม่ได้อยู่ต่อหน้า (เป็นการทำลับหลัง) คือตชชนียกรรม (ข่มขู่) บ้าง นียสกรรม (ถอดยศหรือตัดสิทธิ) บ้าง ปาปพาทชนียกรรม (ขับไล่) บ้าง ปฏิสารณียกรรม (ให้ขอขมาลาโทษ) บ้าง อุกเขปนียกรรม (ยกเสียจากหมู่ไม่ให้ใครคบ) บ้าง มีผู้ติเตียน พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติพระวินัยห้ามทำการลับหลังผู้ถูกลงโทษ ทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่ผู้ทำเช่นนั้น

(๑) สัมมุขานินัย (การระงับต่อหน้า)

ทรงแสดงภิกษุที่เป็นบุคคลฝ่ายไม่ตี ๓ ประเภท คือ

(๑) บุคคล (คนเดียว) (๒) บุคคลหลายคน (๓) สงฆ์ (๔ รูปขึ้นไป)

ที่พูดไม่เป็นธรรม ฝ่ายหนึ่ง

กับ ทรงแสดงภิกษุที่เป็นบุคคลฝ่ายตี ๓ ประเภท คือ

(๑) บุคคล (คนเดียว) (๒) บุคคลหลายคน (๓) สงฆ์ (๔ รูปขึ้นไป)

ที่พูดเป็นธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง

ฝ่ายที่พูดไม่เป็นธรรม แม้จะระงับเรื่องที่เกิดขึ้นในที่พร้อมหน้า ก็เรียกว่าสัมมุขานินัยเทียมและระงับอย่างไม่เป็นธรรม ฝ่ายที่พูดเป็นธรรม ระงับเรื่องที่เกิดขึ้น เรียกว่าสัมมุขานินัยและระงับอย่างเป็นธรรม

^๑ อธิกรณ์ คือเรื่องที่เกิดขึ้นแล้ว จะต้องจัดต้องทำ แบ่งออกเป็น ๔ อย่าง ดังจะกล่าวในหมวดนี้ ซึ่งมีพระพุทธภาษิตอธิบายไว้ด้วย

พระทัฬหฬลบุตรทำงานให้สงฆ์

พระทัฬหฬลบุตรได้บรรลุอรหัตตผลตั้งแต่อายุน้อย ท่านปรารถนาจะทำประโยชน์แก่สงฆ์ จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ขอรับทำหน้าที่เป็นผู้จัดเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) และแสดงภัตต (จัดภิกษุไปฉันในที่นิมนต์) พระผู้มีพระภาคทรงเห็นชอบด้วย จึงตรัสให้เรียกประชุมสงฆ์ ขอมติสวดประกาศแต่งตั้งพระทัฬหฬลบุตรเป็นผู้จัดเสนาสนะ (เสนาสนคหาปกะ) และผู้แสดงภัตต (ภัตตทุทเทศกะ) เมื่อไม่มีผู้ใดคัดค้าน จึงเป็นอันประกาศแต่งตั้ง เมื่อได้รับแต่งตั้งแล้วปรากฏว่าได้จัดเสนาสนะได้ดีและเรียบร้อย ถึงกับมีภิกษุมามากลั่งให้จัดในที่ต่าง ๆ กัน ซึ่งอยู่ห่างไกลกันทีละหลาย ๆ รูป เพื่อจะดูความสามารถ แต่ท่านก็จัดได้เรียบร้อยอย่างน่าอัศจรรย์

ส่วนการจัดแบ่งภิกษุไปรับอาหารก็ทำได้เรียบร้อย แต่มีภิกษุพวกหนึ่งซึ่งเป็นพวกภิกษุเมตตियะ และภุมมชกะ ไม่พอใจว่าตนไม่ค่อยได้รับอาหารดี ๆ (ความจริง เพราะเป็นผู้บวชใหม่ คนจึงไม่สนใจถวายอาหารดี ๆ เหมือนภิกษุอื่น) ภิกษุพวกนั้นเข้าใจผิดว่า พระทัฬหฬลบุตรกลั่นแกล้งจึงหาเรื่องให้นางเมตตยาภิกษุณีแกล้งใส่ความหาว่าข่มขืนนาง เมื่อไต่สวนได้ความลัษณ์แล้ว ภิกษุทั้งหลายจึงจัดการให้สีกนางเมตตยาภิกษุณี แม้ภิกษุที่ก่อเรื่องจะขอรับผิดแทน ว่าตนเป็นผู้ต้นคิด ก็ไม่มีการพ้อนพิน

(๒) สติวินัย (การระงับด้วยยกให้ว่าเป็นผู้มีสติ)

พระผู้มีพระภาคจึงทรงแนะวิธีระงับอธิภรณชนิดนี้ซึ่งเกิดขึ้นแก่พระอรหันต์ ให้สงฆ์สวดประกาศ ให้สติวินัยแก่พระทัฬหฬลบุตร แล้วทรงแสดงเงื่อนไข ๕ ประการ ในการให้สติวินัย คือ

๑. ภิกษุผู้ถูกโจทฟ้อง เป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่มีอาบัติ
๒. มีผู้กล่าวฟ้องเธอ
๓. เธอขอสติวินัย
๔. สงฆ์ให้สติวินัยแก่เธอ
๕. สงฆ์พร้อมเพรียงกันให้โดยธรรม

อย่างนี้ จึงเรียกว่า การให้สติวินัยอันเป็นธรรม

(๓) อมูพหวินัย (การระงับด้วยยกให้ว่าเป็นบ้า)

ภิกษุชู้ตัคคะ เป็นบ้า ได้ทำความผิดหลายประการ มีผู้โจทฟ้อง พระผู้มีพระภาคจึงทรงแนะให้ระงับด้วยอมูพหวินัย โดยให้ผู้ถูกฟ้อง (ซึ่งหายแล้ว) ขอมูพหวินัย และให้สงฆ์สวดประกาศให้อมูพหวินัย เป็นอันระงับด้วยยกให้ว่าเป็นบ้าในขณะที่ทำความผิด แต่ก็ทรงวาง

เงื่อนไขไว้ว่า ถ้าทำความผิดขณะที่รู้สึกตนและไม่เป็นบ้า แต่แก้ตัวว่าไม่รู้สึกตน หรือรู้สึกเหมือนฝัน หรือแก้ตัวอ้างความเป็นบ้า สงฆ์ให้อุมุพหวินัยแก่เธอ ดังนี้ เรียกว่าไม่เป็นธรรม ถ้าตรงกันข้าม คือทำไปในขณะเป็นบ้าไม่รู้สึกตัวจริง ๆ การให้อุมุพหวินัยจึงเป็นธรรม

(๔) ปฏิญญาตกรณะ (การระงับด้วยคำสารภาพของผู้ถูกฟ้อง)

ภิกษุผู้พหุคดีย์ลงกรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย โดยไม่ฟังคำสารภาพของภิกษุเหล่านั้น มีผู้ติเตียน พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติพระวินัย ห้ามทำเช่นนั้น ถ้าฝ่าฝืน ต้องอาบัติทุกกฏ จึงทรงแสดงวิธีระงับอธิกรณ์ด้วยการรับสารภาพของจำเลยที่ไม่เป็นธรรมและที่เป็นธรรม ที่ไม่เป็นธรรม คือสารภาพผิดจากที่ทาลงไปจริง เช่น ต้องอาบัติหนัก สารภาพว่าต้องอาบัติรองลงมา หรือต้องอาบัติเบา สารภาพว่าต้องอาบัติหนัก ส่วนที่เป็นธรรม คือต้องอาบัติอะไรก็สารภาพถูกต้องตามนั้น

(๕) เยภุยลิกา (การระงับด้วยถือเสียงข้างมาก)

ภิกษุทั้งหลายทะเลาะวิวาทกัน พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์ชนิดนี้ด้วยถือเอาเสียงข้างมาก ให้สมมติภิกษุผู้ให้จับสลาก (คำว่า สลาก แปลว่า ชีไม่สำหรับใช้ลงคะแนน) ภิกษุผู้ให้จับสลาก จะต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ไม่ล่าเอียงเพราะรัก เพราะเกลียด เพราะหลง เพราะกลัว และรู้ว่าอย่างไรเป็นอันจับ อย่างไรก็ตามไม่เป็นอันจับ (คุณการลงคะแนนได้ดี) แล้วให้สวดประกาศแต่งตั้ง ภิกษุผู้ให้จับสลากเป็นการสงฆ์

แล้วทรงแสดงการจับสลาก (ลงคะแนน) ที่ไม่เป็นธรรมและที่เป็นธรรม อย่างละ ๑๐ ประการ คือ

๑. เป็นเรื่องเล็กน้อย
๒. ไม่ลุกลามไปสู่ตัวอื่น
๓. ไม่ต้องคิดแล้วคิดเล่า
๔. รู้ว่าผู้กล่าวไม่เป็นธรรมมีมากกว่า
๕. รู้ว่าผู้กล่าวไม่เป็นธรรมอาจมีมากกว่า
๖. รู้ว่าสงฆ์จะแตกกัน (ถ้าขึ้นลงมติ)
๗. รู้ว่าสงฆ์อาจแตกกัน
๘. จับสลากโดยไม่เป็นธรรม
๙. จับสลากเป็นพวก ๆ (ไม่เรียงทีละคน)
๑๐. มิได้จับสลากตามความเห็นของตน

อย่างนี้เรียกว่าไม่เป็นธรรม ส่วนที่เป็นธรรมคือที่ตรงกันข้าม

(๖) ตัสสปาปิยสิกา (การระงับด้วยการลงโทษ)

ภิกษุซึ่งอุบวาพะ ถูกฟ้องด้วยเรื่องต้องอาบัติในที่ประชุมสงฆ์ ปฏิเสธแล้วกลับรับ
รับแล้วกลับปฏิเสธ ให้การกลับกลอก กล่าวเท็จทั้ง ๆ รู้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบจึงทรงแนะ
ให้สงฆ์ใช้วิธีตัสสปาปิยสิกา คือให้สวดประกาศเป็นการสงฆ์ลงโทษจำเลย (ตามควรแก่อาบัติ)

ทรงแสดงการทำตัสสปาปิยสิกากรรม ที่เป็นธรรมว่า ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. ภิกษุเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์
๒. เป็นผู้ไม่มี恙อายุ
๓. มีผู้โจทฟ้อง
๔. สงฆ์ทำตัสสปาปิยสิกากรรม (ลงโทษ) แก่เธอ
๕. สงฆ์พร้อมเพรียงกันลงโทษโดยธรรม

อนึ่ง ทรงแสดงลักษณะการทำความผิดนี้ไม่เป็นธรรมและที่เป็นธรรม ตามแบบที่
ทรงแสดงไว้ในเรื่องตัชชเนยยกรรม ทรงแสดงลักษณะที่สงฆ์ควรลงโทษชนิดนี้ และการเสียสิทธิ
ของภิกษุผู้ต้องโทษชนิดนี้ เช่นเดียวกับตัชชเนยยกรรม

(๗) ตินวัตถการกะ (การระงับด้วยให้เลิกแล้วกันไป)

ภิกษุทั้งหลายทะเลาะวิวาทกัน และเห็นว่าถ้าขึ้นทะเลาะวิวาทกันต่อไป เรื่องก็จะลุกลาม
เลวร้าย ถึงกับแตกแยกกัน พระผู้มีพระภาคจึงทรงอนุญาตให้ระงับอธิกรณ์ชนิดนี้ ด้วยให้เลิก
แล้วกันไป (ตินวัตถการกะ)

ทรงแสดงวิธีสวดประกาศขอมติในที่ประชุมสงฆ์ให้เป็นอันพ้นอาบัติด้วยกันทั้งสองฝ่าย
โดยมีภิกษุรูปหนึ่งแต่ละฝ่ายที่เสนอญัตตินั้นเป็นผู้แสดงแทน เว้นอาบัติหนัก เว้นอาบัติที่
เนื่องด้วยคฤหัสถ์ เว้นผู้แสดงความเห็นแย้ง เว้นผู้ไม่ได้ประชุมอยู่ในที่นั้น (คือมีผู้ขาดประชุม)

อธิกรณ์ ๔

อธิกรณ์มี ๔ คือ

๑. วิวาทาธิกรณ์ การวิวาทกันในเรื่องเกี่ยวกับพระธรรมวินัย
๒. อนุวาทาธิกรณ์ การโจทฟ้องกันด้วยศีลวิบัติ เป็นต้น
๓. อาบัติตาทิกรณ์ การต้องอาบัติ และ
๔. กิจจาติกรณ์ เรื่องที่สงฆ์จะต้องจัดต้องทำที่เป็นสังฆกรรม

ครั้นแล้วทรงแสดงลักษณะของอธิกรณ์แต่ละอย่าง พร้อมทั้งมูลเหตุโดยพิสดาร ในที่สุดตรัสสรุปว่า อธิกรณ์แต่ละอย่างจะระงับได้ด้วยสมณะ (วิธีระงับ) อะไรบ้าง ดังนี้

๑. วิวาหาธิกรณ์ การวิวาทกันในเรื่องเกี่ยวกับพระธรรมวินัย ย่อมระงับด้วยวิธีระงับ ๒ ประการ คือ

(๑) ระงับในที่พร้อมหน้า (สัมมุขาวินัย)

(๒) ระงับโดยถือเสียงข้างมากเป็นประมาณ (เยภุยยลิกา)

๒. อนุวาทาธิกรณ์ การโจทพ้องกันด้วยศีลวิบัติ (ความเสียหายเกี่ยวกับศีล) อาจารย์วิบัติ (ความเสียหายเกี่ยวกับความประพฤติ) ฎีกุฎิวิบัติ (ความเสียหายเกี่ยวกับความเห็น) และอาชีวีวิบัติ (ความเสียหายเกี่ยวกับการเลี้ยงชีพ) ระงับด้วยวิธีระงับ ๔ ประการ คือ

(๑) ระงับในที่พร้อมหน้า (สัมมุขาวินัย)

(๒) ระงับด้วยยกให้ว่ามีสติ (สตีวินัย)

(๓) ระงับด้วยยกให้ว่าเป็นบ้า (อมูพหวินัย)

(๔) ระงับด้วยการลงโทษ (ตัสสปาปิยลิกา)

๓. อาปัตตาธิกรณ์ การต้องอาบัติต่าง ๆ ระงับด้วยวิธีระงับ ๓ ประการ คือ

(๑) ระงับในที่พร้อมหน้า (สัมมุขาวินัย)

(๒) ระงับด้วยถือคำสารภาพ (ปฎิญาญาตกรณะ)

(๓) ระงับด้วยให้เลิกแล้วกัน (ติณวัตถการกะ)

๔. กิจจาธิกรณ์ เรื่องที่สงฆ์จะต้องจัดต้องทำที่เป็นสังฆกรรม ระงับด้วยวิธีระงับประการเดียว คือระงับในที่พร้อมหน้า (สัมมุขาวินัย)

ทรงปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้รื้อฟื้นอธิกรณ์ที่ชำระเสร็จไปแล้ว และปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ให้ฉันทะแล้วบ่นว่าในภายหลัง (เว้นแต่อธิกรณ์นั้นชำระไม่เป็นธรรม)^๑

จบความย่อแห่งพระไตรปิฎก เล่ม ๖

^๑ ดูหน้า ๒๕๖ ลิกขาบทที่ ๓ และหน้า ๒๕๙ ลิกขาบทที่ ๙